

Neamul Dereptate în secolele al XVI-lea-al XVII-lea. Câteva precizări genealogice*

Paul-Daniel Nedeloiu

Keywords: *Family; Boyars; Dereptate; descendants; Properties; Kinship*

Neamul Dereptate, atestat documentar în prima jumătate a secolului al XVI-lea, face parte din rândul vechilor neamuri boierești moldovene, unii dintre membrii săi, deși menționați târziu, putând fi încadrați cronologic în prima jumătate a veacului al XV-lea.

Încă de la sfârșitul secolului al XIX-lea, Alexandru Papadopol-Calimach avansa ideea că numele “Dereptate”, menționat în *Letopisețul* lui Grigore Ureche în legătură cu “ungerea” ca domn a lui Ștefan cel Mare, nu este un loc, cum se credea, ci un sat stăpânit de familia Dereptate¹. Pornind de la această ipoteză, și procedând la o nouă interpretare a izvoarelor narrative și documentare, Maria Magdalena Szekely a demonstrat, într-un studiu publicat în anul 1994, că Doljești, locul bătăliei dintre Ștefan cel Mare și Petru Aron, nu se afla lângă Suceava, cum s-a susținut în istoriografie, ci lângă Roman, în apropiere de Cozmești, parte a “domeniului” funciar al familiei Dereptate². În același studiu, M. M. Szekely întocmea și o spiță de neam, în care insera o parte a ascendenților și descendenților lui Luca Dereptate, boier menționat pentru prima dată în vremea lui Petru Rareș. Peste aproape un deceniu, în anul 2002, Costin Merișca, într-o monografie a satului Miclăușeni și a altor sate vecine, avea să publice, printre altele, un arbore genealogic al neamului Dereptate, întins pe nu mai puțin de opt generații³. Cel mai recent, într-un studiu publicat în anul 2011, Lucian-Valeriu Lefter a analizat o ramură a neamului Dereptate, în speță familia Ciocârlie⁴, de asemenea, reprezentată și în arborele întocmit de Costin Merișca.

Prezentul studiu, pornit de la niște observații proprii, pe marginea unor posibile înrudiri ale familiilor Dereptate, Mihăilescu și Porcu, ne-a pus în postura de

---

* Prezentul studiu constituie textul comunicării susținută în cadrul Comisiei Naționale de Heraldică, Genealogie și Sigilografie a Academiei Române, Filiala Iași, la data de 10 aprilie 2012, în perioada doctoranturii (2009-2012).

¹ Alexandru Papadopol-Calimach, *Despre Ȫgpgiööä (Dereptate) unde s-a aclamat domn Moldovei Ștefan cel Mare la 12 aprilie 1457*, “Analele Academiei Române. Dezbateri” 17 (1894-1895), p. 619-625.

² Maria Magdalena Szekely, *Pe Siret, pe tină. la Doljești*, “Anuarul Institutului de Istorie «A. D. Xenopol» din Iași” 31 (1994), p. 513.

³ Costin Merișca, *Istoricul satelor Miclăușeni și Butea din județul Iași dar și al satelor vecine, existente sau dispărute*, Iași 2002, anexa 6, p. 145-146.

⁴ Lucian-Valeriu Lefter, *Un neam de boieri moldoveni: Ciocârlie*, “Studii și Materiale de Istorie Medie” 29 (2011), p. 91-110.

a reanaliza sursele documentare referitoare la acest neam, de a aduce unele completări genealogice, dar și de a propune câteva îndreptări față de ceea ce s-a scris deja. Baza prezentei cercetări o constituie actele medievale interne publicate, coroborate însă cu lucrări, studii și articole referitoare la unii dintre boierii pe care i-am identificat ca fiind descendenți ai neamului Dereptate.

a. Originea și înrudirile neamului Dereptate

Satul Dereptate este menționat o singură dată în actele interne, la 20 martie 1554⁵, iar ca **topic** tot o singură dată, într-un document de la sfârșitul secolului al XVI-lea, în legătură cu satul Cozmești: “Cozmeștii la Dereptate”⁶.

În ceea ce privește **familia Dereptate**, aceasta este atestată într-un act emis de voievodul Petru Rareș la 18 martie 1528⁷. La acea vreme, Petru Rareș confirma ocinile lui Luca Dereptate și ale surorii acestuia, Anușca, două sate pe Siret, anume Cozmești, “unde a fost Bratul”, și Mircești, “unde a fost Oană”. Pornind de la acest document și coroborându-i informațiile cu altele din cinci acte ulterioare, referitoare la descendenții lui Luca Dereptate, Maria Magdalena Szekely, în studiul intitulat “Pe Siret, pe tină, la Doljești”, publicat în “Anuarul Institutului de Istorie «A. D. Xenopol» din Iași” în anul 1994, a alcătuit o spiță de neam a lui Luca Dereptate, în care a identificat ascendența (trei generații), respectiv descendența acestuia (trei generații)⁸.

Documentul din 1528, dat de Petru Rareș, conține următoarele precizări de ordin genealogic: Luca Dereptate și Anușca erau copiii Stanei și “nepoți” ai lui Giurgea Cozmescul, ai lui Drăguș Cândescul și ai lui Toader de la Molnița⁹. Pe baza acestora, M. M. Szekely a indicat și posibilul străbunic al lui Luca Dereptate și al surorii sale: Cozma, tată al lui Giurgea Cozmescul: “Giurgea Cozmescul,

⁵ DRH. A., VI, nr. 137, p. 238.

⁶ DIR. A., veacul XVI, IV, nr. 283, p. 231 (act din 22 iunie 1598).

⁷ *Ibidem*, I, nr. 240, p. 273-274. Costin Merișca era de părere că pe tatăl lui Luca Dereptate l-a chemat Cârstea, acesta decedând în anul 1528, când copiii săi îi moșteneau satele Cozmești și Mircești. Același autor considera că pe bunicul lui Luca Dereptate l-a chemat Cozma Dereptate (vezi Costin Merișca, *Relația genealogie – toponimie – antroponimie în zona satelor Miclăușeni – Butea – Hândrești din județul Iași*, “Arhiva Genealogică” 1 (6) 1994, 3-4, p. 19). Totuși, documentul amintit, din 18 martie 1528, nu pomenește nimic despre existența unui Cârstea sau de un eventual deces al acestuia. În plus, niciun document relativ la neamul Dereptate nu indică această filiație; dacă acceptăm ideea că Giurgea Cozmescul (bunicul lui Luca Dereptate, așa cum indică actul din 1528) era fiul unui Cozma (eventual, Cozma Dereptate), atunci acesta din urmă era **străbunicul** lui Luca Dereptate, și nu **bunicul** său, după cum opina Costin Merișca. În privința tatălui, probabil autorul îl identifica cu boierul Cârstea, menționat într-un act din 17 martie 1490, care însă nu vorbește decât despre un sat “unde a fost Cârstea” (nu neapărat Cârstea Dereptate!), din ținutul Cărligăturii, “în fața Narotiasei”, vezi DRH. A., III, nr. 79, p. 154; același autor îl considera pe Narotă (soțul “Narotiasei”) bunicul Stancăi (soția lui Cârstea Dereptate), vezi *Ibidem*, p. 19.

⁸ M. M. Szekely, *op. cit.*, p. 515.

⁹ Sat în ținutul Cernăuți, vezi *Documente privind istoria României. A. Moldova, Veacurile XIV-XVII (1384-1625). Indicele numelor de locuri* (întocmit de Alexandru I. Gonța, ed. îngrijită și prefațată de I. Caproșu), București 1990 [în continuare, *DIR. Indice locuri*], p. 166.

contemporan lui Ștefan cel Mare, era – forma numelui o indică – fiul unui Cozma; de la acesta din urmă își trage denumirea satul de pe Siret, «unde a fost Bratul»¹⁰.

Facem observația că acestui Giurgea Cozmescul i s-a mai spus, în acte ulterioare, Jurja Cozmăscul, dar și Giurgea Tomăscul. Dacă prima variantă nu ridică vreo problemă, cea de a doua, prezentă în acte originale de la sfârșitul secolului al XVI-lea și începutul celui următor¹¹, ne face să ne întrebăm dacă nu cumva pe tatăl acestui Giurgiu l-a chemat Toma, iar supranumele de “Cozmescul” să și-l fi luat de la numele satului de pe Siret, în care era stăpân. Evident, există și posibilitatea inversă, aceea că Giurgea ar fi putut să fie fiul unui Cozma, dar să fi stăpânit un sat numit Tomești. Cel mai apropiat sat cu acest nume (azi dispărut) se găsea, în acea vreme, pe Moldova, în ținutul Suceava, localizat cu aproximație lângă actualul sat Ciohorani, din județul Iași¹². Mai exista un sat numit Tomești în ținutul vecin, al Cârligăturii¹³. Nu excludem însă nici posibilitatea unei greșeli din partea pisarului, prin coruperea numelui, într-un prim act, “Tomăscul” în loc de “Cozmescul”, formă preluată apoi în celelalte acte.

Revenind la documentul emis de Petru Rareș în 1528, reamintim că Luca Dereptate era trecut în rândul descendenților lui Toader de la Molnița, în calitate de nepot, fără să putem preciza însă dacă acesta din urmă îi era bunic (dinspre mamă sau tată) sau, eventual, unchi. În orice caz, Luca Dereptate se înrudea cu Toader de la Molnița. Judecând după această informație, o posibilă origine a neamului Dereptate ar putea să se afle în satul Molnița, din ținutul Cernăuți. Unul dintre stăpânii acestui sat, Mic de la Molnița, probabil înaintaș de-al lui Toader, a fost pentru o scurtă perioadă, în anul 1400¹⁴, sfetnic al lui Alexandru cel Bun, fiind amintit penultimul în Sfat, înaintea lui Bratul Straovici.

Un calcul al generațiilor, desigur aproximativ, ne conduce la concluzia că Giurgea Cozmescul, Drăguș Cândescul și Toader de la Molnița au trăit în prima jumătate a secolului al XV-lea. Faptul ne este confirmat și de documente ulterioare, din care aflăm că Drăguș Cândescul a trăit în vremea lui Alexandru cel Bun, care i-a dăruit satul Picigani¹⁵, la gura Iadriciului, pe râul Bârlad, iar Stana, fiica lui Giurgea Cozmescul, a trăit în vremea lui Ștefan cel Mare, căreia voievodul îi întărise ocinile¹⁶.

Pentru a identifica și alte înrudiri ale familiei Dereptate cu stăpânii din Molnița, am procedat la analiza evoluției stăpânirii funciare din acest sat, atât cât ne-au permis documentele, pentru secolele al XV-lea-al XVII-lea. Astfel, am

¹⁰ M. M. Szekely, *op. cit.*, p. 514.

¹¹ *DIR. A.*, Veacul XVI, IV, nr. 319, p. 258 (act original, din 2 mai 1599, păstrat la Biblioteca Academiei Române), *Ibidem*, Veacul XVII, I, nr. 299, p. 211-212 (act din 22 martie 1605, păstrat în original, la Biblioteca Academiei Române).

¹² *DIR. Indice locuri*, p. 259.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ *DIR. A.*, Veacul XIV, XV, I, nr. 11, p. 8 (act din 11 februarie 1400); *DRH. A.*, I, nr. 10, p. 15 (act din 29 iunie 1400), nr. 13, p. 11 (act din 4 august 1400).

¹⁵ *DIR. A.*, Veacul XVI, I, nr. 252, p. 286 (act din 28 martie 1528).

¹⁶ *Ibidem*, II, nr. 212, p. 202.

constatat că în vremea lui Ștefan cel Mare, la 12 august 1461¹⁷, acest sat (alături de Urvicolesă¹⁸ și Stroinții¹⁹) a făcut obiectul unui litigiu între boierii Crasnăș post<elnic> și Jurja Necorescu, împotriva lui Husin și a soției acestuia, Marușca, fiica lui Ion Munteanu. Crasnăș și Jurja Necorescu aveau ispisoc de la Duma Negru, căruia i-l dăduseră voievozii Iliăș și Ștefan al II-lea, în vreme ce cei doi soți avuseseră ispisoc de la Ion Munteanu, nepot al unui boier numit Onofreiu, căruia i-l dăduse Alexandru cel Bun. Respectivul act, ținut în păstrare de un preot (“rusăsc”) din târgul Suceava, arse se odată cu biserica acestuia, într-un incendiu provocat de un tunet.

Foarte probabil, cele două părți aflate în litigiu se înrudeau. Într-un studiu publicat în ultimul număr al revistei “Studii și Materiale de Istorie Medie”, despre familia Ciocârlie, Lucian-Valeriu Lefter arăta că Ciocârleștii erau descendenți deopotrivă atât ai lui Duma Negru, cât și ai lui Luca Dereptate, ei moștenind sate de la ambii boieri²⁰. Cum și Luca Dereptate se înrudea cu stăpânii din Molnița, ar rezulta că părțile împlicate erau de fapt rude, descendenți ai unui strămoș mai îndepărtat (eventual, Onofreiu?). Atât Jurj <Nicorescu>, cât și un membru al familiei Ciocârlie, Nicoară Ciocârlie (zis și “Sărbescul”²¹, după satul Sârbi, din ținutul Vaslui, pe care îl stăpânea la sfârșitul secolului al XV-lea), sunt trecuți în pomelnicul Mănăstirii Bistrița, la rubrica “Aici se pomenește neamul Nicorescului”²², o dovadă în plus a descendenței comune din același înaintaș.

Faptul că Jurj Necorescu și Crasnăș postelnic dețineau uric de la Duma Negru²³ reprezintă încă un indiciu că cei doi erau urmași ai acestuia. Duma Negru fusese probabil beneficiarul unei danii făcută de voievozii Iliăș și Ștefan al II-lea, după ce aceștia îl deposedaseră pe Ion Munteanu sau pe urmașii săi. Nu ar fi fost un fapt neobișnuit ca un sat confiscat de domn de la un anumit boier să fie dat în stăpânire unui membru al aceleiași familii, asupra căruia însă nu plana bănuiala de hienenie. Exemplificăm aici cazul satului Boian, confiscat după 1523 de către Ștefăniță vodă de la Ivanco logofăt, fiul lui Ioan Dobrul logofăt, și dat fraților Ion Stârcea, pârcaľab de Hotin și Mihul Stârcea – pârcaľab al Cetății de Baltă (Chichiliner), boieri cu care Ivanco se înrudea, cu toții fiind descendenții lui Tăbuci cel bătrân din Boian, situație de care am amintit într-o comunicare anterioară²⁴.

¹⁷ DRH. A., II, nr. 100, p. 142-143.

¹⁸ Sat aflat în ținutul Cernăuți, probabil numit ulterior Buda Mică, vezi *Ibidem*, Indice de nume, p. 528.

¹⁹ Sat aflat în ținutul Cernăuți, azi Buda Mare, vezi *Ibidem*, Indice de nume, p. 520.

²⁰ L.-V. Lefter, *Un neam de boieri moldoveni: Ciocârlie*, “Studii și Materiale de Istorie Medie” 29 (2011), p. 91-110.

²¹ *Ibidem*, p. 93.

²² *Pomelnicul Mănăstirii Bistrița* (publicat de Damian P. Bogdan), București 1941, p. 100.

²³ Sfetnic în intervalul 1434-1442 și vornic al lui Ștefan al II-lea între anii 1436 și 1438, vezi Nicolae Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova. Sec. XIV-XVII*, București 1971, p. 270.

²⁴ Paul Daniel Nedeloiu, *Cel dintâi logofăt al lui Ștefan cel Mare: Dobrul și familia sa*, comunicare susținută în cadrul Comisiei Naționale de Heraldică, Genealogie și Sigilografie a Academiei Române, Filiala Iași, la data de 13 septembrie 2011.

În urma judecății ce a avut loc, Ștefan cel Mare decidea să restituie ocinile urmașilor lui Ion Munteanu, în speță fiicei sale, Marușca, și soțului ei, Husin, dându-i “rămași” pe posesorii de până atunci. Nicolae Stoicescu era de părere că postelnicul Crasnăș, devenit ulterior vornic, este cel care l-a trădat pe Ștefan cel Mare în bătălia de la Baia²⁵, eveniment petrecut șase ani mai târziu de la acest litigiu. Dacă aserțiunea este corectă, o posibilă sursă a nemulțumirii marelui dregător ar putea proveni chiar din acest proces pierdut, în urma căruia a rămas fără trei sate.

Un aspect important în ceea ce privește reconstituirea înrudirilor familiei Dereptate cu alte neamuri boierești îl relevă câteva documente din veacurile al XVI-lea-al XVII-lea. Astfel, la sfârșitul ultimei domnii a lui Petru Rareș²⁶, trei sferturi din satul Molnița se găseau în posesia marelui hatman și portar de Suceava, Petru Vartic. Un sfert îi era **de moștenire**, ceea ce îl leagă de vechii stăpâni din Molnița, înaintași ai lui Luca Dereptate, fie pe **filierea paternă**, fie pe cea **maternă**, iar jumătate de sat era **cumpărat** de la rudele sale, fapt care, de asemenea, îl leagă de vechii stăpâni ai acestui sat. Actul, păstrat sub forma unei traduceri târzii, și publicat în *Documente privind istoria României*, Seria A., Moldova, Veacul XVI, volumul I, este trecut în rândul documentelor îndoielnice, întrucât conține o inadvertență genealogică: Petru Varticovici este numit “fiorul lui Stanic”. El este prezentat împreună cu “nepoții” săi, Nicoară, Safta și Salomia, copiii lui Vancin, nepoții “Stanii”. Știm însă că Petru Vartic era fiul lui Vartic diac și frate cu Vasca, aspect precizat de M. M. Szekely în teza sa de doctorat, *Sfetnicii lui Petru Rareș*²⁷.

Trecerea acestui act în rândul documentelor îndoielnice doar în baza unei aparente nepotriviri de ordin genealogic, nu ni se pare justificată. Credem mai degrabă că este vorba despre o transcriere greșită, făcută de Pavel grămătic, în anul 1728²⁸, a numelui mamei lui Petru Vartic: în actul original probabil a fost scris “fiul Stanii”, în loc de “fiul lui Stanic”. De altfel, în aceeași traducere, Stana apare în calitate de mamă a lui Vancin și de bunică a copiilor acestuia (care-i erau “nepoți” lui Petru Vartic!), ceea ce poate însemna că Petru Vartic și Vancin erau frați, copiii acestuia din urmă fiindu-i, firesc, “nepoți” marelui hatman.

Veridicitatea actului este însă susținută de documente ulterioare, din secolul al XVI-lea (la 7 mai 1565 este menționat satul Molnița, în posesia portarului de Suceava, Iordache Țura)²⁹, respectiv din secolul al XVII-lea, care demonstrează că nepoții lui Petru Vartic, o ramură a neamului Prăjescu, stăpâneau într-adevăr trei sferturi din satul Molnița, părți moștenite de la marele hatman. Astfel, la 12 aprilie 1639³⁰, Ion Prăjescu, fost ceașnic, fiul lui Ștefan Prăjescu, fost vornic, și al Annesiei, nepotul lui Petru Vartic, își vinde ocina moștenită de la bunic, trei sferturi din satul

²⁵ N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 266-267.

²⁶ *DIR. A.*, Veacul XVI, I, Documente îndoielnice, nr. 15, p. 611-612.

²⁷ M. M. Szekely, *Sfetnicii lui Petru Rareș. Studiu prosopografic*, Iași 2002, p. 305.

²⁸ *DIR. A.*, Veacul XVI, I, Documente îndoielnice, nr. 15, p. 612.

²⁹ L. T. Boga, *Documente basarabene*, 10: 1565-1725, Chișinău 1930, nr. II, p. 3.

³⁰ *DRH. A.*, XXV, nr. 99, p. 108-109; vezi și Gh. Ghibănescu, *Surete și izvoade (documente slavo-române)*, III, Iași 1907, nr. 93, p. 150-151.

Molnița, lui Isac, fiul lui Miron <Boldescu> din Sinehău³¹. Miron <Boldescu> mai avea și alte ocini în ținutul Cernăuți, precum cele din satul Cernacău³² (jumătate de sat).

Moștenind satul dinspre mamă, ar rezulta că această Stana era o descendentă a Marușcăi, fiica lui Ion Munteanu. Pe filieră maternă, Petru Vartic se înrudea așadar cu neamul lui Crasnăș vornic și, prin alianță, cu Arbureștii. Ca o stranie coincidență, membri ai acestor familii au fost implicați în diferite acte de hiclentie, sfârșind prin a fi uciși din porunca domnească, inclusiv hatmanul Petru Vartic, în vremea lui Iliăș Rareș, “sâmbătă după Paști [...] în târgu în Huși”, în anul “7056 (1548), aprilie 7”, fapt relatat în cunoscuta cronică a lui Grigore Ureche³³. El avea să fie îngropat la Mănăstirea Probota, unde, după cum preciza M. M. Szekely, își câștigase dreptul de ctitor pentru că îi dăruise acesteia 100 de ughi de aur.

În ideea de a completa acest tablou, facem precizarea că, la 20 martie 1554³⁴, Alexandru Lăpușneanu confirma stăpânirile funciare ale Mănăstirii Probota (Pobrată³⁵), între care figura și satul “Dreptatea, la Sirete”, pentru care călugării aveau act de întărire de la Ștefan cel Mare. Documentul, deși nu precizează cine dăruise acest sat, ne sugerează faptul că neamul Dereptate, cu care se înrudea și Vartic, era ctitor la această mănăstire, cel puțin din vremea lui Ștefan cel Mare. În acest context, dania de 100 de ughi de aur, făcută de hatman, apare într-o altă lumină, fiind un gest firesc, semn al conștiinței ctitoricești.

Cele expuse până acum ne conduc la concluzia că, printre rudele colaterale ale lui Luca Dereptate și ale descendenților acestuia, se aflau boierii din neamurile Crasneș, Vartic și Prăjescu, care au dat dregători de prim rang în administrația Țării Moldovei. Despre alte familii boierești cu care se înrudeau membrii neamului Dereptate va fi vorba în cele ce urmează.

b. Familia lui Luca Dereptate

Copiii lui Luca Dereptate sunt cunoscuți dintr-un act emis de voievodul Bogdan Lăpușneanu, la 13 iulie 1569³⁶: se pare că a avut doar fete, ceea ce explică neperpetuarea numelui **Dereptate**. Este vorba de Anghelina, Mariiica, Măgdalina și Stanca, despre care se arată că erau “strănepoatele” Stanei³⁷, fiica lui Jurgea Cozmăscul. Întrucât în actul amintit la începutul acestui studiu, emis de Petru Rareș în 1528, Luca Dereptate este indicat drept **fiu al Stanei**, ambele documente fiind originale, este clar că într-unul dintre ele filiația este greșită: fie Luca Dereptate era **nepotul Stanei**, caz în care fiicele sale erau, logic, **strănepoatele** acesteia, fie era **fiu**,

³¹ Cf. *DRH. A.*, XXII, nr. 49, p. 54 și *Ibidem*, XXIII, nr. 363, p. 407; satul Sinehău (Sinihău) se afla în nordul ținutului Dorohoi, azi în Ucraina, vezi *Ibidem*, Indice de nume, p. 760.

³² *Ibidem*, XXIII, nr. 363, p. 407.

³³ Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei* (ed. îngrijită de P. P. Panaitescu, repere istorico-literare alcătuite de Mircea Scarlat), București 1987, p. 109.

³⁴ *DRH. A.*, VI, nr. 137, p. 238.

³⁵ Alexandru I. Gonța, *Domeniile feudale și privilegiile minăstirilor moldovenești în timpul domniei lui Ștefan cel Mare*, “Biserica Ortodoxă Română” 75 (1957), 5, p. 441.

³⁶ *DRH. A.*, VI, nr. 408, p. 673.

³⁷ Despre Stana, în același document, se mai arată că era “străbunica” fiicelor lui Luca Dereptate.

situație în care actul din 1569 conține o eroare de filiație, fiicele lui Luca Dereptate fiind **nepoate** ale Stanei, și nu **strănepoate**.

În monografia citată, referitoare la satele Miclăușeni și Butea, Costin Merișca era de părere că Luca Dereptate a avut și un fiu, pe Pătrașco din Lățcani, sat aflat în apropiere de Doljești, în arborele genealogic inserat la anexa 6 a lucrării trecând și o serie de urmași ai acestuia. Autorul își susținea opinia în baza faptului că satul Lățcani se găsea în apropiere de stăpânirile neamului Dereptate, în speță de Mircești, dar și în temeiul unei identificări de ordin genealogic: Pătrașco avea o soră, numită Magda, care a fost identificată cu Măgdalina, fiica lui Luca Dereptate, amintită în actul din 1569. Câteva observații s-ar impune aici. Mai întâi, faptul că acest Pătrașco este amintit ca fiu al unui “Luca ceașnic”³⁸, în cele mai multe documente, și într-unul singur ca fiu al lui “Lațco ceașnic”. Niciodată însă nu i se spune “fiul lui Luca Dereptate”. De altfel, în niciun document el nu este numit “Pătrașco Dereptate”. Pe de altă parte, deși numele Magda derivă evident de la Măgdalina, credem că identificarea propusă de autor nu are suficient temei, întrucât aceasta nu este amintită în niciun document ca fiind stăpână în Mircești și Cozmești, satele neamului Dereptate, după cum nici Pătrașco, fratele ei, nu este amintit într-o asemenea ipostază, deși despre aceștia și despre urmașii lor vorbesc nu mai puțin de șapte documente. În plus, nu sunt amintiți niciodată împreună cu celelalte presupuse surori, Anghelina, Mariica și Stanca, despre care știm sigur că erau fiicele lui Luca Dereptate. Cel mai probabil, este vorba despre o omonimie între Luca Dereptate și Luca ceașnic, neputându-se pune cu suficient temei semnul egalității nici prin prisma urmașilor, nici prin stăpânirile lor funciare, chiar dacă acestea se învecinau.

Din câteva documente de la sfârșitul secolului al XVI-lea și începutul celui următor se cunosc și descendenții fiicelor lui Luca Dereptate. Astfel, Anghelina, căsătorită cu Gavril Tântar, motiv pentru care i s-a mai spus și “Tântăroaie”, a avut trei copii: Ionașco diac³⁹, Arvasia și Truhana⁴⁰.

Stanca ridică însă o serie de probleme, ea fiind cea care ne-a atras atenția asupra unor eventuale înrudiri ale neamurilor Dereptate, Porcu și Mihăilescu, de care aminteam la începutul acestui studiu. Dacă este să acceptăm filiația precizată într-un act din 22 martie 1605 păstrat în original, Stanca a fost mama Gaftonei, care, la rândul ei, a fost mamă a patru copii: Cozma Ciocârlie, Ștefan, Iordosia și Ana: “au venit înaintea noastră [...], slugile noastre, Cozma Ciocârlie, și fratele lui, Ștefan, și

³⁸ Acest Luca ceașnic era fiul Stancăi, nepot al Armeancăi (fiica lui Narotă, boier ce a trăit în vremea lui Alexandru cel Bun), după cum informează un act din 9 martie 1580 (vezi “Ioan Neculce. Buletinul Municipiului Iași”, fascicula 6, 1926-1927, doc. nr. CLXIV, p. 207). Copiii săi, Pătrașcu și Magda, vindeau atunci Greacăi ocinile lor din Năroțești (a treia parte) și din Jerdinți (ce se numeau atunci Lunganii, a șasea parte), ambele din ținutul Cărligăturii, pentru 74 de zloți. Observăm că și aici Pătrașcu și Magda apar fără celelalte presupuse surori (Anghelina, Mariica și Stanca). Spre deosebire de Luca Dereptate, care era fiul Stanei, Luca ceașnic era fiul Stancăi, cei doi copii ai săi fiind “nepoții Stancii”. Scăpând din vedere acest detaliu, Costin Merișca avea să pună semnul egalității între cei doi boieri, vezi Costin Merișca, *Relația genealogie – toponimie – antroponimie în zona satelor Miclăușeni – Butea – Hândrești din județul Iași*, “Arhiva Genealogică” 1 (6) 1994, 3-4, p. 19.

³⁹ *DIR. A.*, Veacul XVI, IV, nr. 283, p. 231-232.

⁴⁰ *Ibidem*, Veacul XVII, I, nr. 299, p. 211.

sora lor, Iordosia și Ana, copiii Gaftonei [...] nepoții Stancăi, strănepoții Lucăi Dereptate”. Numai că, dacă se coroborează această informație cu o alta, dintr-un act dintr-un document emis de Constantin Movilă la 6 aprilie 1610, în care Gaftona era numită “cneaghina Ciocârlioae”, adică soția unui Ciocârlie, iar Cozma Ciocârlie, fost armaș, despre care știm că era fiul Gaftonei, aici este indicat ca fiind fiul lui Condrea, și nepot al lui Simion Iațco vameș, ar rezulta că Gaftona era, de fapt **nora** Stancăi, fiind căsătorită cu fiul acesteia și al lui Simion Iațco vameș, în speță Condrea <Ciocârlie>. În plus, în acest din urmă document se arată că Gaftona era fiica lui Toader Corlătescu și a Frăsinei, fiind exclus așadar să fie fiica Stancăi. Iată un caz, din numeroase altele, în care documentele, deși păstrate în original, prezintă informații care, în lipsa altor surse, îl pot conduce pe cercetător pe piste greșite. Asupra posibilelor înrudiri ale Stancăi vom reveni puțin mai târziu.

O altă fiică a lui Luca Dereptate a fost Măgdălina. Aceasta a avut și ea urmași, în speță pe Condrea, Chelsiia și Lupul (tatăl Todosiei⁴¹), menționați și ei, în calitate de vânzători ai unor părți din Cozmești și Mircești, în documentul deja citat, de la 22 martie 1605⁴². A mai avut o fiică, pe Todosia⁴³, căsătorită cu un preot (era numită “preoteasă”), ai cărei copii s-au numit Vasilie și Cârștina⁴⁴. Costin Merișca aprecia că această Măgdălina a fost soția unui boier numit Boldescu⁴⁵, ceea ce nu este exclus, însă nu avem referiri documentare directe. Câteva documente de la începutul secolului al XVII-lea arată că Boldeștii, sau o ramură a acestei familii, descindeau din neamul Dereptate, mai precis din Cozma Dereptate. Astfel, la 2 iunie 1603, “Todosia, fiica Anghelinei, nepoata lui Boldescul, strănepoata lui Cozma Dereptate”⁴⁶, își vindea ocinile ei din satele Cozmești și Mircești lui Nicoară Prăjescu logofăt. Vânzarea avea să fie confirmată o zi mai târziu de către Ieremia Movilă⁴⁷. Făcând o paralelă cu actul din 22 martie 1605, în care vânzătorii se declarau **strănepoții** lui Luca Dereptate, și cu cel din 2 iunie 1603, în care această Todosia era numită **strănepoată** a lui Cozma Dereptate, ajungem la concluzia că cei doi boieri Dereptate au fost contemporani, poate chiar frați, rude în orice caz, întrucât urmașii lor stăpâneau ocini în Cozmești și Mircești. Ceea ce nu se potrivește este faptul că la 1569 Măgdălina era amintită drept fiică a lui Luca Dereptate, iar la 1605 urmașii ei erau trecuți în rândul descendenților lui Cozma Dereptate. O posibilă explicație ar putea fi aceea că, în lipsa unor urmași direcți, ocinile lui Cozma Dereptate au fost preluate de unii dintre descendenții lui Luca Dereptate, mai întâi de Măgdălina, apoi de copiii acesteia.

⁴¹ *Ibidem*, I, nr. 317, p. 234.

⁴² *Ibidem*, nr. 299, p. 211.

⁴³ *Ibidem*, nr. 317, p. 234.

⁴⁴ *Ibidem*, nr. 299, p. 211; vezi și *Ibidem*, nr. 317, p. 234.

⁴⁵ C. Merișca, *op. cit.*, anexa 6, p. 145-146 (spița intitulată *Urmașii lui Luca Dereptate*, unde autorul o trece pe Măgdălina, fiica lui Luca Dereptate, ca fiind soția unui boier numit Boldescu).

⁴⁶ *DIR. A.*, Veacul XVII, I, nr. 146, p. 104.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 147, p. 104-105.

Un act datat cca. <1637>, noiembrie 3⁴⁸, referitor la patru sate din ținutul Roman, în speță Crivești, Hotcești, Răvcani și Găureni, posesiuni ale descendenților neamului Stravici, pune în evidență niște date de ordin genealogic care ne-au atras atenția: un boier numit Ionașco, fiu al Măgdălinei, nepot al Stancăi, strănepot al Nastei, și-a dăruit părțile sale din cele patru sate lui Dumitru Buhuș vistiernic. Documentul mai lasă informația că acest Ionașco a dăruit și părțile surorilor sale, Candachia și Sofronia, întrucât acestea îi vânduseră ocinele din satele Porcești și Budești, din ținutul Neamț.

Cu toate că actul se referă la sate care au făcut parte în secolul al XV-lea din “domeniul” funciar al unor boieri precum Giurgea și Costea Stravici, sau Oană Porcu, înșiruirea genealogică prezintă câteva coincidențe interesante: știm că și copiii Măgdălinei din Cozmești și Mircești își spuneau **nepoții** Stancăi (în fapt, erau **nepoți de soră**) și **strănepoții** lui Luca Dereptate; în cazul actului prezentat, aceștia, de asemenea, erau numiți **nepoții** Stancăi, dar cu diferența că erau **strănepoți** ai Nastei, de la care moșteniseră, printre altele, ocini în Porcești. Dacă Măgdalina, fiica lui Luca Dereptate, amintită la 1605, este aceeași cu Măgdalina menționată în actul de la 1637, ar însemna că neamul Dereptate s-a înrudit, la un moment dat, cu cel al lui Oană Porcu.

Urmărind evoluția stăpânirii funciare în satele ce odinioară aparținuseră lui Oană Porcu (Porcești, Sârbi, Românești, Hociungi, Brebi) în ideea de a găsi o informație care să confirme sau să infirme ipoteza noastră, am constatat că la jumătatea secolului al XVI-lea, mai precis la 8 aprilie 1560⁴⁹, a existat o jupâneasă numită Nastea, fiică a Sascăi, <nepoată a lui Oană Porcu>, care a împărțit, împreună cu alte rude ale ei, satele Porcești, Brebi și Hociungi. Un alt act, din 26 aprilie 1638⁵⁰, o amintește pe această Nastea în calitate de ascendentă a Măgdălinei și a copiilor ei, menționați deja, dar și a Stancăi. Este vorba despre confirmarea lui Vasile Lupu vodă pentru dania făcută de Ionașco, lui Dumitru Buhuș vistiernic. Analizând stăpânirile funciare ale lui Dumitru Buhuș, am observat că acesta mai dispunea și de alte foste posesiuni ale lui Oană Porcu, de pildă părți din satul Românești, și din satul vecin, Bujucești, ultimul fiind cumpărat de la nepoții lui Cârstea Mihăilescu uricar și de la Stratul, fiul lui <Simion> Mihăilescu jitnicer⁵¹. În plus, coincidență sau nu, în aceeași perioadă, Dumitru Buhuș mai stăpânea și părți din satul Boldești, ținutul Suceava, despre care știm sigur că a aparținut, cel puțin până la începutul secolului al XVII-lea, familiei Boldescu, ai cărei membri erau așezați în descendența lui Cozma Dereptate.

Într-o comunicare susținută în anul universitar precedent, în ședința din luna iunie a Comisiei Naționale de Heraldică, Genealogie și Sigilografie a Academiei

⁴⁸ DRH. A., XXIV, nr. 211, p. 194; în acest sens, vezi și *Ibidem*, XX (întocmit de I. Caproșu și C. Burac), București 2011, nr. 245, p. 255 (act original, din 21 martie 1630, în care este amintită Măgdalina ce vânduse înainte de moartea lui Carăiman paharnic (ante 22.III.1610) o parte din Porcești.

⁴⁹ *Ibidem*, VI, nr. 272, p. 488-489.

⁵⁰ *Ibidem*, XXIV, nr. 336, p. 330 (confirmarea lui Vasile Lupu pentru dania făcută de Ionașco).

⁵¹ *Ibidem*, nr. 52, p. 49.

Române, filiala Iași, referitoare la Dămian uricar⁵², am menționat faptul că acesta și-a exercitat atribuția de diac alături de Cârstea Mihăilescu uricar, uneori fiind numit în acte și Dămian Cârstevici; în încercarea de a stabili dacă Dămian era fiul lui Cârstea Mihăilescu, cum greșit presupuneam, am căutat atunci să identific înrudirile acestuia din urmă, constatând, în final, că cei doi nu erau tată și fiu și probabil nici rude.

Am reușit însă să identific ascendența lui Cârstea Mihăilescu, dar și urmașii acestuia⁵³. Astfel, pe mama sa o chema Stanca, ea fiind fiică a Nastei (!) și nepoată a lui Zaharia. Observăm că această Stanca era și ea fiică a unei jupănese numită Nastea, precum cea deja menționată, amintită în acte târzii, din anii 1637 și 1638, când strănepoții ei erau în viață. Dacă această Nastea este identică cu nepoata lui Oană Porcu atunci se explică și de ce urmașii ei, boierii Mihăilescu, dețineau ocini în Bujucești și Românești, pe Pârâul Negru, vândute ulterior lui Dumitru Buhuș vistiernic. Cum despre Nastea știm din documentul de la 1560 că era fiica Sascăi, descendentă a lui Oană Porcu, iar dintr-un act din 31 martie 1582⁵⁴ că era fiica lui Zaharia vornic din Oglinzi, ar însemna că acesta din urmă a fost căsătorit cu Sasca. Actele vremii ne arată că ei au fost contemporani, Sasca fiind amintită în documente de la sfârșitul domniei lui Ștefan cel Mare⁵⁵, iar Zaharia în acte ceva mai târzii, când nu mai era în viață, dar în care se arată că a trăit în vremea lui Ștefan cel Mare⁵⁶ și a lui Bogdan al III-lea⁵⁷, în timpul căruia a fost vornic. Rămâne de explicat însă de ce în descendența Stancăi, menționată în 1605, în calitate de fiică a lui Luca Dereptate, se găsește **neamul Ciocârlie**, în vreme ce în cazul Stancăi, mama lui Cârstea Mihăilescu uricar, neamul ce descinde din aceasta este, evident, **Mihăilescu**. Dacă identificarea noastră este corectă, o posibilă explicație ar putea fi un dublu mariaj: Stanca, soția lui Gliga Mihăilescu din Suceava, împreună cu care l-a avut pe Cârstea Mihăilescu uricar, ar fi putut să mai fi fost căsătorită, fie anterior, fie ulterior acestui mariaj, cu Simion Iațco vameș, prin care s-a continuat o ramură a **neamului Ciocârlie**.

În stadiul actual al cercetărilor nu putem ști sigur dacă lucrurile stau astfel. Cert este că în acest șir de coincidențe elementul de legătură este Dumitru Buhuș, cel care intră în posesia unor ocini ce au aparținut familiilor Dereptate, Boldescu, Porcu și Mihăilescu.

Patrimoniul funciar al familiei Dereptate a fost compus, din câte se pare, doar din trei sate: Dreptate, Mircești și Cozmești, toate fiind situate în apropiere unul

⁵² P. D. Nedeloiu, *Un diac nemțean la sfârșitul secolului al XVI-lea: Dămian uricarul*, comunicare susținută în cadrul Comisiei Naționale de Heraldică, Genealogie și Sigilografie a Academiei Române, Filiala Iași, la data de 14 iunie 2011.

⁵³ Pentru înrudirile neamului Mihăilescu, vezi și Ioan Nădejde, *V. G. Morțun. Biografia lui, genealogia și albumul familiei Morțun*, București 1924, p. 175 (arborele genealogic). Autorul confundă însă pe Ifimia (căsătorită cu Gheorghe Roșca, vistiernic al II-lea) cu Anița, considerând că aceasta din urmă era fiica lui Vasile Mihăilescu. În realitate, Anița era sora voievodului Miron Barnovschi, fiind prima soție a vistiernicului Gheorghe Roșca.

⁵⁴ *DIR. A.*, Veacul XVI, III, nr. 241, p. 188.

⁵⁵ *DRH. A.*, III, nr. 67, p. 124.

⁵⁶ *DIR. A.*, Veacul XVI, III, nr. 241, p. 188; vezi și *DRH. A.*, VI, nr. 237, p. 429-430.

⁵⁷ *DIR. A.*, Veacul XVI, III, nr. 74, p. 56.

de celălalt, pe Siret, în ținutul Suceava. Prin mariaje, reprezentanții acestui neam au intrat în posesia unor părți din Boldești⁵⁸, Corlățești, Stejăreni⁵⁹ (ținutul Suceava) și, probabil, Budești, Buhușești, Porcești, Oglinzi (ținutul Neamț), Crivești, Hotcești, Găureni și Răvcani⁶⁰ (ținutul Roman), și Coșești (ținutul Cârlișu), lărgindu-și stăpânirile asupra unor sate care au aparținut altor familii boierești, precum Banul, Batiște-Ureche, Ciocârlie, Corlat și Stravici. Este și motivul pentru care, la începutul secolului al XVII-lea, au renunțat la “domeniul” lor inițial, satele Mircești și Cozmești, pe care le-au vândut lui Nicoară Prăjescu, cu care se înrudeau, în favoarea noilor stăpâniri, dobândite prin căsătorii.

Din cauza lipsei urmașilor pe linie masculină, familia Dereptate s-a stins în prima jumătate a secolului al XVI-lea. Neamul a continuat însă pe linie feminină, în familiile Boldescu, Ciocârlie, Buhuș, Bercea, și, probabil, Mihăilescu. “Domeniul” său funciar, compus din satele Dereptate, Cozmești și Mircești avea să fie lichidat în secolele al XV-lea-al XVII-lea. Mai întâi, în vremea lui Ștefan cel Mare, când satul Dereptate se găsea deja în stăpânirea Mănăstirii Probota. Apoi, la începutul secolului al XVII-lea, când strănepoții lui Luca Dereptate au vândut lui Nicoară Prăjescu satele Blodești, Cozmești și Mircești.

Departate de a considera lămurită originea și descendența neamului Dereptate, deocamdată se cuvine să constatăm că acest neam nu a avut o importanță redusă, așa cum pare a lăsa să se înțeleagă “tăcerea” documentelor. Înrudirile cu familii boierești puternice, ai căror membri au ocupat dregătorii de prim rang în administrația Țării Moldovei, demonstrează că neamul Dereptate și-a avut rolul său în epocă. Nu în ultimul rând, probabilitatea să fi fost ctitoră la mănăstirea voievodală Probota, ne sugerează o posibilă înrudire cu familia domnească. În această lumină, “ungerea” marelui voievod “la Dereptate”⁶¹, din primăvara anului 1457, ar putea avea conotații nebănuite.

Așa cum arăta Costin Merișca, în lucrarea citată la începutul acestui studiu, “există în istorie familii care, deși nu sunt de rangul întâi și nu au stat în prim planul evenimentelor, reprezintă cumva niște noduri gordiene, în sensul că în ascendența lor se întretaie o serie de familii notorii, iar locurile pe care le-au stăpânit, mustind de istorie nescrisă, incită la dezlegarea unor taine nebănuite ale trecutului”⁶². Un astfel de caz a fost și cel pe care am încercat să îl prezentăm în aceste rânduri, neamul Dereptate.

⁵⁸ *Ibidem*, Veacul XVII, II, nr. 210, p. 162-163.

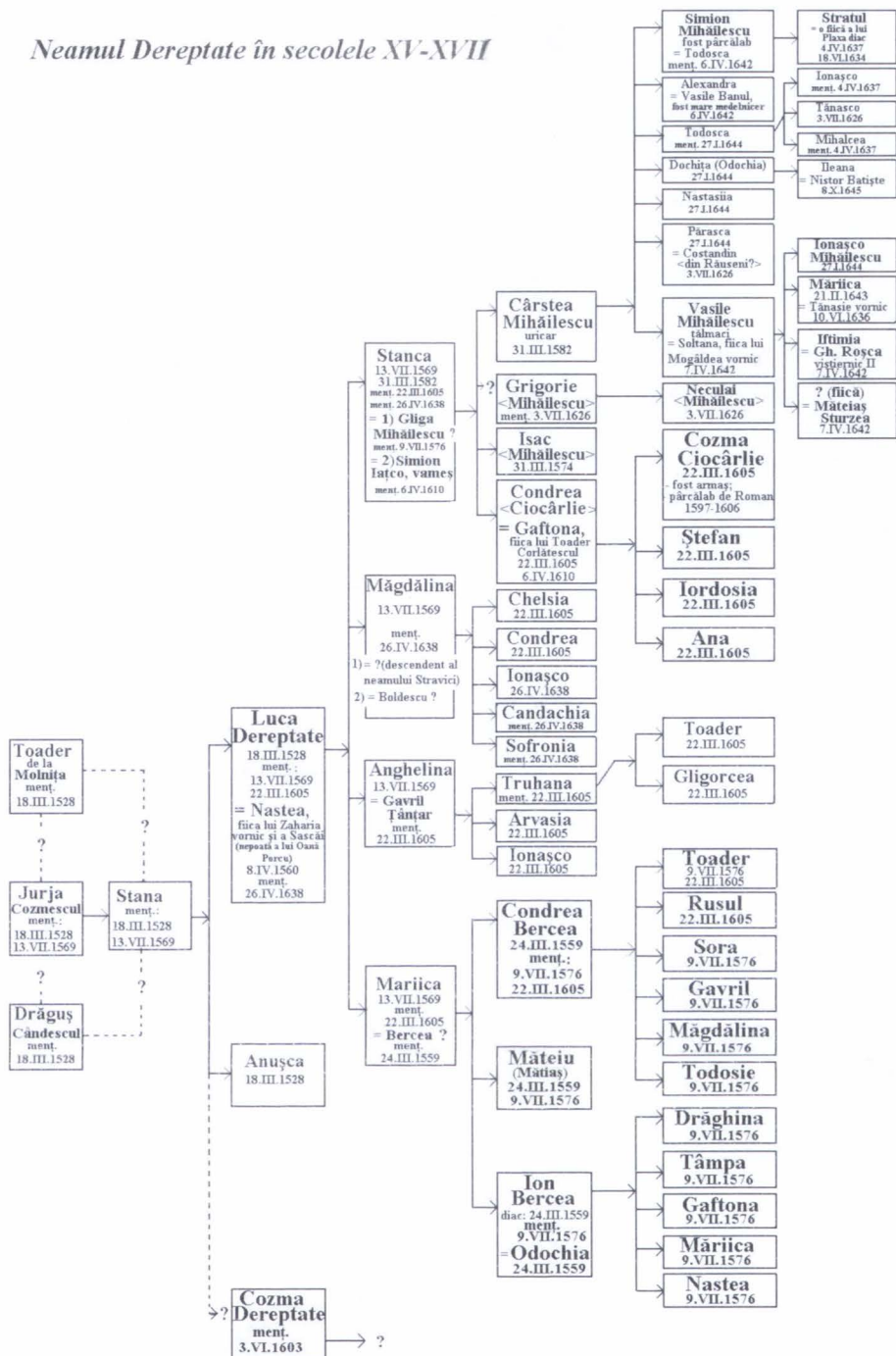
⁵⁹ *Ibidem*, nr. 381, p. 288-289.

⁶⁰ *DRH. A.*, XXIV, nr. 336, p. 330-331.

⁶¹ A se vedea și Dan Ioan Mureșan, *Teoctist I și ungerea domnească a lui Ștefan cel Mare*, în *România în Europa medievală (între Orientul Bizantin și Occidentul Latin). Studii în onoarea profesorului Victor Spinei* (volum îngrijit de Dumitru Țicu și Ionel Cădea), Brăila 2008, p. 342: autorul consideră că “toponimul Dereptate nu mai poate desemna altceva decât locul de distribuire publică a justiției din vechea capitală a Moldovei [...], Siret”.

⁶² Apud C. Merișca, *op. cit.*, p. 82-83.

Neamul Dereptate în secolele XV-XVII

Dereptate Family in the 16th and 17th Centuries. Some Genealogical Details (Abstract)

Attested in the first half of the 16th century, Dereptate family was included among the families of the old Moldavian boyars. Although mentioned later, some of its members can be chronologically placed in the first half of the 15th century. Due to the lack of male-line descendants, Dereptate family was extinguished in the first half of the 17th century. This family continued through the female line, in Boldescu, Ciocârlie, Buhuș, Bercea, and probably Mihăilescu families. His land properties, including the villages of Dereptate, Cozmești and Mircești, should have been brought to naught in the 15th-17th centuries. Its kinship with the powerful aristocratic families whose members have occupied important positions in the administration of Moldavia proves that the family took a significant part in the period. Since it seems that it had founded the princely monastery of Probota, a possible connection to the princely family could be suggested.